

Prof. dr Julijan Tamaš, akademik VANU i Nacionalne akademije nauka Ukrajine, Kijev
Milivoja Čobanskog 43
21460 Vrbas, 19.3.2019.

Prof. dr Jožef Salma, akademik VANU
Narodnog fronta93
21000 Novi Sad, 19.3.2019.

Prof. dr Lajoš Genc, akademik VANU
Seljačkih buna 89
21000 Novi Sad, 19.3.2019.

Vojvođanska akademija nauka i umetnosti (VANU)
Odeljenju Društvenih nauka i umetnosti i Skupštini VANU
21000 Novi Sad
tesic@uns.ac.rs, bguduric1@gmail.com,

Predmet: Referat za izbor Tomislava Ketiga za redovnog člana VANU

Odlukom Odeljenja Društvenih nauka i umetnosti VANU na sednici održanoj 11.3.2019 određeni smo da na osnovu dostavljenih materijala uz prijavu na Javni poziv objavljen na sajtu www.vanu.org.rs i ličnoga poznavanja aktivnosti kandidata Tomislava Ketiga, tokom prethodnih nekoliko decenija napišemo referat o kandidatu za izbor u zvanje redovnog člana VANU. Ovim dostavljamo Odeljenju društvenih nauka i umetnosti VANU referat i mišljenje.

**REFERAT ZA IZBOR TOMISLAVA KETIGA ZA REDOVNOG
ČLANA VOJVOĐANSKE AKADEMIJE NAUKA I UMETNOSTI**

Tomislav KETIG, književnik i enciklopedist, rođen je 17.09.1932. godine u Novoj Gradiški, slavonskom gradu u Hrvatskoj. Njegovi preci doselili su se u 18. stoleću u Varaždin, grad u Hrvatskom zagorju iz mesta Kettig, kraj Koblenza, odakle se njegov deda dr.Ferdinand Kettig preselio u Vukovar u Sremu, gde je bio advokat, a zatim javni beležnik. Otac mu je bio gimnazijski profesor.

Godine detinjstva, koje ostave značajnog traga u sećanju (1941-46) proveo je u banatskom gradu Bela Crkva (Weisskirchen), odakle potiče porodica njegove majke i za koji grad su i njega kao i njegove roditelje vezivala čvrsta prijateljstva sa brojnim starosedelačkim srpskim i nemačkim porodicama. Iz Bele Crkve sele se u Novi Sad, gde je Tomislav Ketig maturirao u gimnaziji «Jovan Jovanović Zmaj». Od 1951. do 1959. studirao je i apsolvirao na Medicinskom fakultetu u Beogradu, ali je prevagnuo njegov interes za literaturu, pa je diplomirao jugoslovenske književnosti i južnoslovenske jezike

na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Od 1960. do 1965. bio je urednik, a zatim i glavni urednik u Izdavačkoj kući «Progres», zatim glavni urednik i direktor sektora izdanja na srpskohrvatskom jeziku. U Novinsko-izdavačkom preduzeću «Forum» - u Novom Sadu bio je do 1976. kada preuzima dužnost stručnog sekretara a 1979. i glavnog urednika Redakcije Enciklopedije Jugoslavije za Vojvodinu pri Leksikografskom zavodu iz Zagreba. Na toj dužnosti ostaje do penzionisanja 1992. godine. Sada je glavni urednik Enciklopedije Vojvodine pri VANU. Dopisni je član Vojvođanske akademije nauka i umetnosti.

Književnu karijeru započeo je 1951. godine kada je objavio prve pesme. Piše pesme, pripovetke, romane, drame, eseje i studije iz kulture i istorije, kao i književne kritike. U književničkoj organizaciji bio je na dužnosti sekretara Društva književnika Vojvodine (1969-71), potom predsednik Društva (1971-75). Potpredsednik i v.d.predsednika Saveza književnika Jugoslavije (1975-78). Član je i Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog društva pisaca u Zagrebu i međunarodnog PEN-a. Dobitnik je Ordena bratstva i jedinstva sa srebrnim zracima, Oktobarske nagrade grada Novog Sada 2002. godine i Nagrade za životno delo Društva književnika Vojvodine 2009. godine.

Objavio je knjige pesama: «Prometej u povratku» (Novi Sad, 1962), «Amanet» (Novi Sad, 1981- nagrada «Stražilovo»), «Poeme i balade» (Zagreb, 2002) te „Razgovori s Usudom“ (Zagreb, 2016), knjigu eseja «Sanjari i fotografiji zore» (o surreizmu, Novi Sad, 1975), romane «Slepi putnici» (Subotica, 1972 – nagrada Društva književnika Vojvodine za roman), «Lude godine» (Novi Sad, 1973), «Velebitski orao» (Subotica, 2007), «Duga senka svitanja» (Novi Sad, 2007, prveden na nemački i objavljen 2011. u Minhenu. Nagrađen Glavnom nagradom Vlade Baden Virtsenberga, «Rakova djeca» (Zagreb, 2007), i „Damin gambit“ (Subotica, 2014) i „Karusel raspetih“ (Novi Sad, 2016), te knjigu drama «Pomračenja» (Novi Sad, 1969). Izvođene pozorišne, televizijske i radio drame: «Vozačev noćno» (nagrada na Festivalu Jugoslovenske radiotelevizije, Koper 1963, Novi Sad, Budapešt). «Astronauti» (Piroć i Novi Sad 1963), «Ružičasta noć» (Narodno pozorište, Subotica, 1964), «U cara Trajana kozje uši» (Novi Sad, Beograd i Festival Jugoslovenske radiodrame, Ohrid 1965; Wien, Budapešt, Saarbruecken, Koeln, Skopje, Hilversum 1967), «Rekorder i aligator» (Novi Sad, Festival Jugoslovenske radiodrame, Ohrid 1968), «Poslednji dani Sirakuze» (Budapešt, Novi Sad, Sarajevo 1969), «Kulosfera» (nagrada Društva književnika Vojvodine, Srpsko narodno pozorište, Novi Sad 1972), «Život teče dalje» (TV Novi Sad 1977), «Lud kamen na granici» (TV Novi Sad 1977), «Ulje na vatru» (TV Beograd 1978)

Uz preko 100 drugih enciklopedijskih članaka objavio je u Enciklopediji Jugoslavije obimne tekstove „Jugoslavija – Kultura 1918-1988“ i „Jugoslavija – Nauka 1918-1988“.

Omislav Ketig je prevodio sa engleskog prozu E.A.Poea, J.Londona, E.Hemingwaya, F.Scott Fitzgeralda, D.Thomasa i A. Panshina, te pesme J.Symonsa.

Dela, pesme, fragmenti i u celini, prevođena su mu na nemački, mađarski, italijanski, holandski, francuski, makedonski, slovenački, albanski, slovački, rusinski, rumunski, ruski i švedski.

2011.godine izašao je u Minhenu prevod na nemački romana „Duga senka svitanja“

Dopisni član VANU je od 2013.godine. Aktivnosti od izbora za dopisnog člana do danas.:

Književna dela:

2014. godine objavljen mu je u izdanju Matice Hrvatske u Subotici roman „Damin gambit“ o kome je opširan prikaz objavio Janoš Banjai. U izdavačkoj kući Prometej 2016 godine objavljen mu je roman „Karusel raspetih o kome je opširan prikaz napisao akademik Julijjan Tamaš. Iste godine Matica hrvatska u Zagrebu objavila mu je knjigu poezije „Razgovori s Usudom“, u kojoj je opširan analitički pogovor napisao akademik HAZU Tonko Maroević. Tokom tih godina, nakon pristupnog predavanja u VANU 2014., napisao je i objavio ili čitao na tematskim savetovanjima niz članaka, studija i eseja, od kojih su najvažniji „Kreativna kultura u multinacionalnoj svakodnevnici vojvođanskog društva“ i „Uticaj privatizacije na stanje i na položaj književnosti u svetu i Vojvodini, s posebnim osvrtom na razlike u položaju i književnom životu naroda u većinskom i manjinskom položaju“, rađeni kao deo projekata VANU. U njima razlikuje periode 1946-66 (obnova na jugoslovenskom prostoru), 1967-87 (posebno u manjinskim zajednicama) i posebno katastrofalni položaj književnosti i umetnosti u vreme tranzicij, kada su umetnosti i manjine na posebnom udaru i skrajnute, uz višestruko privilegovani srpski kulturni prostor. Od 417 naseljenih mesta u Vojvodini 242, odnosno 58% je bez osnovnih kulturnih sadržaja, 140 odnosno 33,57% ima osnovne kulturne sadržaje i povremene kulturne manifestacije, 23, odnosno 5,51% je sa širim izborom kulturnih sadržaja i većim brojem kulturnoobrazovnih institucija i manifestacija a 11 odnosno 2,63% je sa razvijenim kulturnim i obrazovnim institucijama i manifestacijama i aktivnostima i, naravno, Novi Sad, sa zaokruženim visokim nivoom kulturnih zbivanja. Primetno je da je teritorijalni prsten kulturnih uticaja najširi oko Novog Sada, Subotice i Zrenjanina. Kao završni zaključak: Vojvodina je danas arhipelag malih ostrvaca kulturne osvetljenosti u dominantnoj kulturnoj zapuštenosti.

2016. godine Hrvatska čitaonica i knjižnica u Subotici dodelila mu je tradicionalnu godišnju nagradu za životno delo, a 2018. Fondacija „Zavičajna kuća“ podunavskih Švaba dodelila mu je nagradu „Za čestitost“.

O svom shvatanju prirode, funkcionisanja i statusa Vojvodine Ketig govori u svojim diskurzivnim i književnim delima. Ketigov diskurzivni jezik ilustruje se sažetkom. Stotinu godina sudbina Vojvodine kreće se po sinusoidi. Što se tiče njene budućnosti sve prognoze su nesigurne. Sigurno je samo to da je njena geopolitička pozicija štiti od potpunog gubljenja autonomnosti i identiteta.

Sada se ova okrugla godišnjica od strane aktuelne vlasti i nacionalističkih intelektualnih krugova koristi da se glorifikacijom određenih političkih događaja 1848. i 1918. cela istorijska priča svede na srpsku nacionalnu dimenziju, pri čemu se svesno zamračuje njen višenacionalni identitet i sve karakteristike tog identiteta. Sve se to ne čini u ime srpske nacionalne zajednice u Vojvodini već u ime velikodržavnih centralističkih ambicija. Jer šta je primarni interes i vojvođanskih Srba kao i pripadnika svih drugih nacionalnih zajednica kojima je Vojvodina bilo stari bilo novi zavičaj i koji su svesni da je njihov lični interes jednak interesu cele civilizacijske zajednice koja se zove Vojvodina.

Nije slučajno, bez osnove, Ketig Vojvodinu nazvao civilizacijskom zajednicom sa svim posebnostima koje je takvom čine. I njena trajnost i odolevanje čak i kada se čini da ona kao geopolitička celina silazi sa istorijske pozornice. Jer ona je kroz tri stoleća naseljavanja, radom i umom oblikovana i time zajedničkim ciljem homogenizovana što ju je učinilo otpornom na to.

Govoreći sebe i svoju posebnost drugima Vojvodina najveće poteškoće nema sa onima koji je iskorišćavaju već sa onima koji je ne razumeju. Nemaju sluha za melodije njenih jezika, za leksičke varijacije, za arhitekturu njenih sela i gradova, njenih crkava, njenih pozorišta, mentaliteta ovdašnjih ljudi, pri čemu se s radošću može uočiti kako i novodoseljeni, uz prirodnu nostalgiju za krajem iz kojeg su došli, prihvataju ovdašnju svakodnevicu kao svoju. To ide sporo kao i sve promene koje zahtevaju uklanjanje straha pred novim i nepoznatim. Ali ide.

Na kraju nešto o floskuli svih vladajućih garnitura o navodnom vojvođanskom separatizmu. Vojvodina nema od koga da se odvaja. Ona je činjenicom da je većinski naseljena Srbima deo državne celine Republike Srbije. Ali traži da joj se vrati njen puni autonomni status za koji je, ma koliko to neobično zvučalo više razumevanja imala ne samo socijalistička država iz 1974-te, već i monarhija iz 1931-ve.

I to vraćanje pune autonomije je u stvari i pre svega vraćanje neotuđivih prava vojvođanskim Srbima čija je duhovna i privredna elita stvorila prvu po evropskim merilima uređenu srpsku državu ispod Save i Dunava.

Nije pretenciozna već čvrsta konstatacija: evropeizacija Vojvodine je završena. Na redu su ostali regioni Srbije.

I konačno: neophodan je ustavni dogovor koji će trajno urediti pravne temelje jedino moguće decentralizovane države Srbije, u koje nijedna sadašnja ili buduća vlada neće smeti da takne jer je to naš zajednički sine qua non.

ZAVIČAJ ZA SVE, Vojvodina je i u književnim delima Tomislava Ketiga. Iako u njemu, posebno u poeziji, čija narativnost govori da je izvorna vokacija pisca, ipak, pripovedačka i dramska proza. Individualnu poetiku i vrline Ketiga pisca, pokazaćemo na detaljnoj dubinskoj analizi romana «Karusel raspetih», jer to je poslednji objavljen roman (u rukopisu ima zasad neobjavljeni roman «Don»). Roman sadrži 373 stranice, podeljen u 28 poglavlja, kao vizuelno razdvojenih fragmenata bez naslova. Sam naslov podrazumeva, u užem smislu, točak koji se okreće, u širem strug koji struže predmet obrade, u ovom slučaju su to duše raspetih likova iz miljea građana Vojvodine koji su izvorni Vojvođani, prisiljeni da traže spas u srednjoj Evropi od ludila građanskog rata 1990-2000, i efekata tog rata, do najsvežije svakodnevice. U fokusu, pre svega, likovi iz porodica Rašajski i Kazimirov – sam pi sac svoje delo smatra porodičnom sagom – mada je, čini se, ravnopravan junak identitet Vojvodine alternativno Galicije, Novog Sada, Lavova i Beča – po čemu je to i društveni roman. Porodice su uglavnom mešane u srednjoevropskom smislu, kojima su Vojvodina, Galicija i Beč centralni deo bića neponovljivih ličnosti. Istovremeno, ti likovi brane onaj sistem vrednosti koji nazivamo vojvođanski identitet kao kulturni identitet, čiji su osnovni vrednosni orijentiri kultura rada i kultura međunacionalnih odnosa. U njemu se razne etničke zajednice pomažu u svakodnevnom životu, a ne sukobljavaju se.

Roman je realizovan tako da pripovedač prebacuje prostor i vreme prema logici priče (29-34). Ono što je nemo-guće Vladimiru Rašajskom, moguće je piscu romana koji se pita „u ovom času šta rade važne ličnosti priče” (166). Takvo stanovište pripovedača

omogućuje mu da oblikuje tzv. „oble” umesto „pljosnatih likova”, da se po služimo pojmovima Forstera. Iako Ketig dosledno pokazu je razliku između raspeća i ravnoteže želja i dužnosti (330-331) svojih likova, njih sve povezuje, po poreklu od Dunava do Baltika, raspeta duša raznolikim čežnjama (298), najčešće neusaglašenim sa iskustvom konkretnih stvarnosti. Neosporno iskustvo i pisca i likova je „da logika velikih brojeva ruši sve pred sobom” (353) a s politikom je „kao i sa svim infektivnim bolestima: ima svoj period inkubacije”.

Tri su vrednosna sloja romana.

Prvi je njegova utemeljenost u prostoru Vojvodine i Panonije, sa sjajnim poznavanjem konkretnosti, istorijskih, kulturnih, političkih, i građanskom hrabrošću da se o njima govori. Starih Novosađana je sve manje, onih koji vraćaju dobro dobrim (11). U sagi o porodicama faktor stabilnosti je što one ne dozvoljavaju da ih spoljni svet ugrozi (12), iako vojvođansko građanstvo počinje da gubi identitet, pojavljuju se prve pukotine u njemu (32). O Vojvođanima i Galicijanima uglavnom niko ništa ne zna, zavičaj se ne zaboravlja kao što se ne zaboravlja prva ljubav, plivanje, vožnja bicikla (40-41). Pripovedač, ipak, ne sumnja da će se Vojvodina vratiti sebi onakvoj kakva je bila najbolja i najsrećnija (43). Prečanska poslovna čestitost gubi u sukobu sa ponašanjem tajkuna, ali arhipelazi malih ostrvca te čestitosti na kraju će močvaru pretvoriti u ze leno kopno (63). To je zasad sitan novac u zemlji u kojoj je sve seme zla i mržnje, u kojoj je život kič, pa većina ljudi žive u kiču kako bi mu bila nalik stvarnost svakodnevice u kojoj žive (79). Zato Rašajski Vojvodini može da ponudi samo novac i identitet, da bi bila svoja, ali prvo grabe tajkuni, reketiranje je moderna hajdučija, a drugo uništavaju dosledno i sistematski aktuelne političke elite na vlasti (89). Po decenijskim rejtinzima beogradskih stranaka izgleda da je Vojvodina sama sebi najmanje važna, večiti Trojanski konj Evrope u Srbiji (172-173). Nedoumica je kako prizvati samosvojnost (187) jer nije izvesno da li su bolje mogućnosti i Vojvodine i Galicije u nestajanju ili nastajanju, kakva im je budućnost (190-209). Za polovinu građana Vojvodine ona je samo geografija, za četvrtinu zavičaj, veći deo je ravnodušan a manji nije svestan šta se događa (219). Sledi pripovedačev zaključak: „Vojvodina – ili je imamo, ili nema nas” (230).

Drugi vrednosni sloj romana je prostor manipulacije političkih centara moći građanima. Prikazuje se da su političarima puna usta naroda a da oni u suštini sprovode preraspodelu ekonomske moći u personalnom intresu, znači na bedi sospstvenog naroda, podcenjujući ne samo umniji deo tog naroda nego i zdravu elementarnu pamet, i bezobzirno se bogate. Građansko vaspitanje potiskuje sebičnost, nezasićenost grabljivaca iz redova nosilaca socijalističke revolucije – do kraja se glode koska od nekadašnjeg morala te revolucije pa zato možemo reći da je revolucija pojela sospstvenu decu. Umesto sukoba nekadašnjeg revolucionarnog morala kao ličnog, prisutan je kompromis između ličnog i društvenog morala (14). Aktuelnim vlastima je do čopora, u kome smrdi ali je toplo kako veli Krleža, a ne do čoveka (31). Oni koji su četrdeset pete stvarali ovu državu, osamdeset osme su je i srušili (199). Ovde vetrovi već dugo ne donose promene. Samo prebacuju smeće sa jednog mesta na drugo (306). Na tvrdnju Vojvođanin si, čest odgovor kolonizovanih je „ja sam Srbin”, što ne bi trebalo da protivreči, nego da bude egal, ikvol. A nije, kako svedoči dijalog Agneš Salaši i Milidragovića (356). Političke stranke sa centralama u Beogradu su „imele” na drveću vojvođanskih stabala vrednosti. Za Vojvođane zavičaj je najdublja emocija, duša, za „telo” Srbije „remetilački faktor”

(357). Zbog toga tako teško ide građenje Vojvodine i Galicije kao zavičaja za sve, ako je uopšte moguće (363).

Treći vrednosni sloj romana je lično autorsko iskustvo, dato kao univerzalni (značenja se odnose na celinu sveta romana) ili partikularni iskazi (služe motivaciji i karakterizaciji pojedinih književnih likova), da se poslužimo pojmovima N. Miloševića. Taj treći sloj je možda i najvredniji, najautentičniji, mada ne potiskuje centralno mesto u viziji autorovog gledišta i smisla zbog koga je roman i napisan. Detinjstvo ostaje s nama do smrti (9).

Politika je čudovište dvadesetog veka (10). Iza slučajnosti viri lice usuda (19). Matematički um sve zaključke završava slutnjom (62). Život ume da bude tako surov da ga je teško voleti (67). Vojvođani su ljudi koji različito misle, ali svoje misli ne pretvaraju u sredstvo za sporenje, pogotvu ne za materijalnu grabež (73). Svet može da bude zabavan, ali ne pruža utehu (77).

Da bi se stvorili ideali mora se nečega i odreći, a ovde baš niko nije spreman da se ičega odrekne (121). Kako sa idealima slobode i jednakosti graditi društvo nejednakosti? (138-139) Čuda ipak postoje (198).

U civilizacijama građevine su otpornije od ljudi (203). Hepkeovi vinogradi su mene, gradskog čoveka, naučili da je zemlja jedina večna istina (207). Umor je gori od poraza... Umorne ljude, umorno društvo, umorne narode možeš da mesiš kao blato (210). Onih koji nose nešto novo, uvek je malo, sine (211). Itd.

U odnosu na celinu dela Tomislava Ketiga, pesnika, esejiste, dramskog pisca i romansijera, ovaj roman je vezan za svet njegovog obimnog dvotomnog romana Duga senka svitanja, kojim takođe dominira slika doba, ona strana Vojvodine osamnaestog i devetnaestog veka koja je bila i jeste potisnuta u senku, s namerom trajnog zaborava, pa njeno izvlačenje iz senke bitno menja opštu sliku zbivanja u Vojvodini, danas zvaničnu iako zasnovanu na istorijskom redukcionizmu, obmana aktuelnih vlasti da bi se vladalo od izbora do izbora i nije vođena niti državničkom logikom niti trajnom dobrobiti naroda. Ako je išta kompromitovano u drugoj polovini dvadestog i početka dvadest prvog veka, onda je to pojam naroda kao vrednosne kategorije. Ono što kao vrednosni sistem Duge senke svitanja ne dobacuje do današnjice, Karusel raspetih prikazuje.

Obzirom da su Vojvodina i Galicija, Novi Sad, Beč i Lavov, na izvestan način kolektivni književni junaci, komparativistima preporučujemo da prouče Ketigov roman Karusel raspetih (2016) i roman Tango smrti (Lavov, 2015) savremenog ukrajinskog pisca Jurija Viničuka.

ZAKLJUČNI PREDLOG

Na osnovu Pravilnika za prijem dopisnih i redovnih članova VANU, fragmentu koji se odnosi na Vrednovanje umetnosti, to znači i književnosti, poetika Tomislava Ketiga „sadrži znakove podneblja, duhovnih vrednosti i poetiku prostora Vojvodine“. Broj objavljenih knjiga, romana, pesama i drama je obiman, iako kandidat nema izabrana dela.

O tim delima pisali su brojni kritičari, iako nema monografiju o životu i delu, među kojima su akademici Tonko Marojević (HAZU), Janoš Banjaji (SANU) i Julijan Tamaš (NANU i VANU).

Književna dela prevedena su mu na svetske i druge jezike što svedoči o njegovom domaćem i međunarodnom ugledu, posebno u drugoj Jugoslaviji, Hrvatskoj i Nemačkoj.

To su temelji na kojima stoji zaključni predlog Komisije za pisanje referata Odeljenju društvenih nauka i umetnosti i Skupštini članova VANU da Tomislava Ketiga izabere u zvanje redovnog člana / akademika Vojvođanske akademije nauka i umetnosti.

Novi Sad 20.3.2019

Komisija za pisanje Referata

Akademik Julijan Tamaš, sr

Akademik Jožef Salma, sr

Akademik Lajoš Genc, sr